

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет української філології
Кафедра української мови та методики її навчання

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

Методичні рекомендації
до практичних занять для студентів-філологів
освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст»
напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література

Умань
2015

Методичні рекомендації до практичних занять із сучасної української літературної мови обговорено на засіданні кафедри української мови та методики її навчання (протокол № 2 від 24 вересня 2015 року) та рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 1 від 3 вересня 2015 року)

Рецензенти:

Коваль В. О., доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови та методики її навчання;

Коломієць І. І., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання;

Молодичук О. А., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання

Сучасна українська літературна мова: методичні рекомендації до практичних і лабораторних занять для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» вищих навчальних закладів / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. – Умань : “Візаві”, 2015. – 75 с.

У методичних рекомендаціях до практичних занять із сучасної української літературної мови для студентів-філологів денної та заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література запропоновано плани і завдання до практичних занять, завдання для самостійної роботи та самоперевірки, список базової та допоміжної літератури, необхідні для ґрунтовного вивчення дисципліни та фахової підготовки майбутніх учителів-філологів.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Мета навчальної дисципліни передбачає систематизований виклад питань з таких розділів мовознавчої науки, як фонетика, фонологія, орфоепія, графіка, орфографія, лексикологія, фразеологія, морфеміка, дериватологія та морфологія, а також основних відомостей про історію та походження української мови, її діалектне членування та стилістичну диференціацію.

Завдання дисципліни: систематизувати, узагальнити та поглибити теоретичні знання з фонетики, фонології, орфоепії, графіки й орфографії, лексикології, фразеології, морфеміки, словотвору, іменника; формувати вміння самостійно опрацьовувати спеціальну та додаткову літературу, аналізувати, порівнювати мовні явища, робити висновки, наводити приклади, оформляти результати дослідження мовного матеріалу чи наукової літератури у вигляді усних повідомлень, письмових робіт; сформувати навички фонетичного, орфографічного аналізу слова і тексту, лексикологічного, морфемного, словотворчого розборів, морфологічного аналізу іменника.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен **знати:** визначення основних понять фонетики, фонології, орфоепії, графіки, орфографії; особливості фонетичних явищ у системі голосних та приголосних звуків (фонем); правила запису слова і тексту фонематичною та фонетичною транскрипціями; правила написання й вимови слів та їх частин; основні ознаки й закономірності морфеміки та дериватології української мови; національно-мовні проблеми на сучасному етапі; історію походження української мови, її діалектне членування та стилістичну диференціацію.

Студент повинен **уміти:** формулювати основні правила фонетики, фонології, орфоепії, графіки, орфографії; характеризувати звуки за їх артикуляційно-акустичними ознаками; визначати, аналізувати та диференціювати фонетичні явища в системі голосних та приголосних звуків і фонем; оперувати основними методиками і прийомами фонетичного, лексикологічного, фразеологічного, морфемного, словотвірного та морфологічного аналізів слів; робити висновки та узагальнення.

Разом за змістовим модулем 2	26	6	2		6	12					6	14
Усього годин за 1–2 модулі	90	20	18	6	20	26	90	4	4	-	30	52
Змістовий модуль III. Лексикологія та фразеологія												
Тема 1. Лексикологія як мовознавча дисципліна. Слово та його лексичне значення	6	2	1		1	2						
Тема 2. Системні зв'язки в лексиці. Явище синонімії та антонімії в сучасній українській мові. Омонімія та паронімія як лексичні категорії	8	2	1		1	4		1	1			
Тема 3. Генезис лексичного складу сучасної української мови. Успадкована лексика	8	2	1		1	4						
Тема 4. Склад лексики сучасної української літературної мови з погляду її стилістичного вживання. Активна та пасивна лексика	6	2	1		1	2						
Тема 5. Фразеологія. Лексикографія	10	2	2	2	1	3		1	1			
Контрольна робота	2		2							2		
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	40	10	4	2	5	15	40	2	2	2	14	20
Змістовий модуль IV. Морфеміка та деривація сучасної української літературної мови												
Тема 1. Морфемна будова слова. Функціонування морфем у сучасній українській літературній мові. Морфемний аналіз	9	2	3		1	3	10				3	7
Тема 2. Деривація. Способи словотворення. Словотвірний аналіз	10	2	3		1	4	11	1	1		3	6
Тема 3. Словотвір іменників у сучасній українській літературній мові. Творення прикметників,	11	2	2	2	1	4	9	1			4	4

дієслів та прислівників													
<i>Разом за змістовим модулем 4</i>	30	6	8	2	3	11	30	2	1			10	17
Змістовий модуль V. Граматика. Іменник як частина мови													
Тема 1. Граматика. Іменник. Лексико-граматичні категорії іменника	11	4	2		4	1	13	1				4	8
Тема 2. Граматична категорія роду та числа іменників	14	4	4		5	1	12					4	8
Тема 3. Граматична категорія відмінку іменників	12	2	4		5	1	14					4	8
Тема 4. Система відмінювання іменників	9	2	2		4	1	14	1	1			4	8
Контрольна робота	4		2	2									
<i>Разом за змістовим модулем 5</i>	50	12	14	2	18	4	50	2	1	-		16	32
Модуль 2													
ІНДЗ	4		-	-	4		12		-	-		12	
Усього годин за 3–5 модулі	120	28	26	6	30	30	120	6	4	2		40	68
Усього годин	210	48	44	12	50	56	210	10	8	2		70	120

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуально-дослідне завдання передбачає вивчення наукової літератури з відповідної проблеми, аналіз, систематизацію та узагальнення фонетичних, фонологічних, морфонологічних та інших лінгвістичних явищ.

I. Підготувати відеопрезентацію на будь-яку тему з фонетики, лексики, морфеміки чи дериватології.

Вимоги до оформлення: MicrosoftOfficePowerPoint 2003; 10-15 слайдів.

II. Підготувати повідомлення (реферат) на одну з тем.

Вимоги до оформлення: 8 – 9 друкованих сторінок – 14 кегль, 1,5 інтервал, усі поля – 2 см.

Тематика рефератів

1. Українська мова серед інших слов'янських мов.
2. Система вокалізму сучасної української літературної мови.
3. Система консонантизму сучасної української літературної мови.
4. Чергування голосних при формо- та словозмінні іменників (на матеріалі творів Тараса Шевченка).
5. Фонетичні явища в системі голосних сучасної української мови (на матеріалі творів І. П. Котляревського).
6. Фонетичні явища в системі приголосних сучасної української мови (на матеріалі творів М. Стельмаха).
7. Чергування голосних при формо- та словозмінні іменників (на матеріалі творів Ліни Костенко).
8. Чергування голосних при формо- та словозмінні прикметників (на матеріалі творів Олеся Гончара).
9. Чергування голосних при формо- та словозмінні прикметників (на матеріалі творів Тараса Шевченка).
10. Чергування приголосних при формо- та словозмінні іменників (на матеріалі творів улюбленого письменника).
11. Чергування приголосних при формо- та словозмінні прикметників (на матеріалі творів Михайла Стельмаха).
12. Фонетичні явища голосних і приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників (на матеріалі творів Михайла Стельмаха).
13. Фонетичні явища приголосних у системі дієслівних форм сучасної української літературної мови (на матеріалі творів Тараса Шевченка).
14. Наголошення числівників та займенників у сучасній українській мові.
15. Наголошення прислівників у сучасній українській мові.
16. Складні випадки наголошення слів в сучасній українській мові.
17. Наголос як засіб диференціації значень слів у сучасній українській

мові.

18. Становлення орфографічної системи сучасної української мови.
19. Написання складних слів у сучасній українській мові.
20. Правопис суфіксів в сучасній українській мові.
21. Фонема *z* і *ʎ* в сучасній українській мові.
22. Морфонема як морфологічна одиниця. Інтерференція морфів.

Обмеження у сполучуваності морфем.

23. Регулярні морфологічні чергування у сучасній українській мові.
24. Основні тенденції у розвитку словотворення на сучасному етапі функціонування української мови.
25. Словотвірний тип. Словотвірне значення. Словотвірна модель.
26. Історичні зміни в структурі слова: опрощення, ускладнення, перерозклад.

27. Проблема похідності / непохідності основ. Вільні і зв'язані основи.

Поняття про субморфну основу.

28. Стилiстичне розрiзнення словoформ з аломорфами i варiантами.
29. Морфотактичнi особливостi префiксiв.
30. Валентнiсть суфiксiв у сучаснiй українськiй мовi.
31. Формування нових морфем. Перехiднi явища в системi морфем.
32. Запозиченi префiкси i префiксоiди у сучаснiй українськiй мовi.
33. Споконвiчнi та запозиченi суфiксальнi морфеми в українськiй мовi, iх стилiстична роль.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ: лекції з використанням сучасних інформаційних технологій, інтерактивні методи в процесі обговорення питань семінарського заняття (мікрофон, прес-метод, мозкова атака та ін.), тести та різні види завдань для самостійної і контрольної робіт з метою перевірки рівня засвоєння студентами знань.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ:

а) метод “Мікрофон” – продовжити та аргументувати думку:

Мова – це складне структурне утворення, бо ...

Українська мова належить до високорозвинених мов світу, бо ...

Я вважаю, що складоподіл – явище фонетичне, бо...

б) метод Пресс – опрацювати статтю Хом'як І. “Взаємодія літературної мови і діалектів” і підготувати коротке повідомлення, використавши як ключові такі речення:

Я вважаю, що...; Тому що...; Наприклад,...; Отже, таким чином...

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Контроль за засвоєнням знань із навчальної дисципліни “Сучаснаукраїнська літературна мова” проводиться за чотирма етапами: самоконтроль, письмовий контроль, тестовий контроль, контрольна робота.

Самоконтроль передбачає підготовку відповідей на питання, які пропонуються студентам на лекціях.

Письмовий контроль має такі різновиди: а) письмове теоретичне експрес-опитування; б) написання письмових самостійних робіт; в) індивідуальні письмові роботи.

Тестовий контроль становить собою вибір правильної відповіді на теоретичні питання.

Контрольна робота передбачає виконання завдань різного типу.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

1. Усне опитування студентів відбувається на практичних заняттях за змістом теоретичного матеріалу, що розглядається на практичних заняттях, та матеріалом, що опрацьовується студентами самостійно.

2. Письмове опитування – поточні види письмових робіт, які є обов’язковими на практичних заняттях з дисципліни. Усі завдання виконуються згідно з темами практичних занять.

3. Тестовий контроль – проводиться як поточно-підсумковий контроль за матеріалом практичних занять.

4. Контрольна робота – проводиться після закінчення вивчення матеріалу (як теоретичного, так і практичного) дисципліни з метою оцінювання результатів навчання на завершальному етапі. Завдання для кожного студента індивідуальні. Робота проводиться один раз.

5. Пропущене з поважної причини заняття студент повинен відпрацювати на кафедрі української мови та методики її навчання в установленій викладачем термін.

**РОЗПОДІЛ БАЛІВ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (V СЕМЕСТР)**

Модуль 1 (поточне оцінювання)											Модуль 2 ІНДЗ	Підсумковий контроль	Сума
ЗМ 1					ЗМ 2						-	15	100
49					20								
Т 1	Т 2	Т 3	Т4	Лр 1	Т 5	Т 6	Лр 2	Т7	Лр 3	Т8			
5	5	5	5	10	5	5	10	5	10	5	15		

**РОЗПОДІЛ БАЛІВ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (VI СЕМЕСТР)**

Модуль 1 (поточне оцінювання)																	Модуль 2 (ІНДЗ)	Підсумковий контроль	Сума
ЗМ 1					ЗМ 2					ЗМ 3							15	10	100
30					20					30									
Т 1	Т 2	Л 1	Т 3	Т 4	Л 2	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Л 3	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12	Т 13	К / Р			
4	4	5	4	4	4	5	5	5	5	5	4	4	5	4	5	8			

Навчальні досягнення студента з усіх видів виконуваних робіт (теоретична підготовка, підсумковий контроль) оцінюються кількісно відповідно до шкали, наведеної у “Тимчасовому положенні про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” в Уманському педагогічному університеті імені Павла Тичини.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНІЛЬНА ТА ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену	для заліку
90–100	відмінно (A)	зараховано
82–89	дуже добре (B)	
75–81	добре (C)	
69–74	задовільно (D)	
60–68	задовільно (достатньо) (E)	
35–59	незадовільно з можливістю повторного складання (FX)	не зараховано з можливістю повторного складання
1–34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни (F)	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: опорні конспекти лекцій, нормативні документи, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, перфокарти для графопроектора, таблиці, адміністративні та діалектологічні карти, ілюстративні матеріали.

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ

ПОЛОЖЕННЯ.....	3
СТРУКТУРА ЗАЛКОВОГО КРЕДИТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА”	4
ТЕМАТИКА ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	7
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ВСТУП. ФОНЕТИЧНА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.....	7
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1. Артикуляційно-акустична характеристика голосних і приголосних фонем (звуків).....	7
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2. Артикуляційно-акустична характеристика голосних і приголосних фонем (звуків).....	9
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3. Позиційні та історичні чергування голосних фонем (звуків).....	13
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4. Історичні чергування голосних та приголосних фонем (звуків).....	17
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5. Регресивна асиміляція приголосних звуків.....	24
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6. Регресивна асиміляція приголосних звуків.....	28
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7. Прогресивна асиміляція. Дисиміляційні зміни приголосних у сучасній українській мові.....	33
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8. Склад як найменша сегментна одиниця мовленнєвого потоку. Складоподіл. Наголос.....	35
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9. Контрольна робота.....	39
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ЛЕКСИКОЛОГІЯ ТА ФРАЗЕОЛОГІЯ.....	40
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1. Лексикологія як мовознавча дисципліна. Слово та його лексичне значення.....	40
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2. Системні зв'язки в лексиці.....	42
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3. Генезис лексичного складу сучасної української мови. Успадкована лексика.....	44
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4. Сильовий розподіл лексики. Активна та пасивна лексика.....	46
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5. Фразеологія. Лексикографія.....	48
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. МОРФЕМІКА ТА ДЕРИВАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.....	51
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6. Морфемна будова слова. Функціонування морфем у сучасній українській літературній мові. Морфемний аналіз.....	51
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7. Дери́вація. Способи словотворення.....	53

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8. Словотвірні ознаки основних частин мови. Словотвірний аналіз.....	55
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9. Контрольна робота.....	57
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V. ГРАМАТИКА. ІМЕННИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ.....	59
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10. Граматика. Іменник. Лексико-граматичні категорії іменника.....	59
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11. Граматична категорія роду та числа іменників.....	61
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12. Граматична категорія відмінку іменників.....	62
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13. Система відмінювання іменників.....	64
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 14. Система відмінювання іменників.....	65
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 15. Контрольна робота.....	66
ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ.....	69
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ.....	71
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	71
РОЗПОДІЛ БАЛІВ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	72
ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ЄКТС.....	73